

FIGYELŐ

NOVEMBER TIZENHATODÁRA

NEM RÉGI KELETŰ ÜNNEPE ez a magyarságnak, nem százados dicsőséget, győzelmes hadjáratot, diadalt ünnepel a nép, mikor a Vérmezőre tódul a hadsereg nagy szemléjére. Tizenöt évvel ezelőtt, azon a nedves, nyirkos őszi napon a magyar hadsereg csapzott katonái ütközet és győzelem nélkül vonultak be a fővárosba, melyet épp elhagyott az ellenség, anélkül hogy a magyar erők annak nyomába léphettek s azt üldözhatték volna. Nagy nemzeti ünnepeink különben sem diadalok emlékét örökítik, s az az egy, mely valóságban nagy vívmányokra, az 1848-as országgyűlés felszabadító törvényeire mutatott vissza, sohasem vált igazán népszerűvé. November tizenhatodika annyiban beilleszkedik a magyar ünnepek közé, hogy összetört országra, idegen megszállásra, mély belső süllyedésre emlékeztet.

De ezek az emlékek, melyek ma és még sokáig szégyenpírt és a tehetlenség torz kifejezését hívják elő a magyar arcokra, nem egyedüliek és nem reménynélküliek. November tizenhatodika még a mélyben volt, de már nem a mélyponton és ott voltak benne a felemelkedés csirái, miként a lombjukat hullatott novemberi fákon is észreveheti a figyelmes szemlélő a kész rügyeket, melyek tavasszal ki fognak pattanni. A Budapestre bevonult csapatok nagy elődöknek leszármazói voltak, Görgey Arthur üstökösként átvonuló honvédségének, a kurucok annyiszor bomló, annyiszor újra összeálló, mindig magyar lendülettel küzdő hősi ezredeinek, s egyúttal a kétszáz éven át e hazát és Közép-Európa békéjét biztosító közöshadseregbeli vitéz magyar ezredeknek. De a legmélyebb nemzeti bukás után új tüneményként jelentek meg, s újonnan kellett feladatukhoz, minden népi hadsereg feladatához látniok: jelenlétükkel biztosítaniok a nemzeti vérkeringés megindulását és a nemzeti élet nyugodt, zavartalan menetét.

Hogy ezt a feladatot azóta napról-napra kemény, önfegyelmező munkával mily kitűnően végezték el, azt mindnyájan, akik megértük a mélypont khaosát, saját testünkben és lelkünkben érezzük, és tudjuk, hogy a nemzeti hadsereg nélkül államunk nem volna állam, közrendünk anarchia volna és mindenki harca mindenki ellen, melyben emberi életről alig lehetne szó. És hogy nemzeti hadseregünk feladatát a nemzet javára napról-napra biztosabban végezte e tizenöt esztendő alatt, azt legelsősorban vezetője állandóságának és ez állandó, soha el nem csüggedő vezér egyéniségének köszönhetjük.

Bethlen István gróf hasonlította Magyarországot kormányzóját Hindenburghoz: mindkettőt egész nép szeretete fogja körül. Valóban, mindkettő adott viszonyok mostohaságából a magasba vezető utat szimbolizálja népének, s mindkettőnek elsősorban katonai és katonás erényei azok, melyek a felfelé haladás útját biztosították nemzetük számára. A népek ma már nem gyermekek, akik nem tudják saját érdekeiket megítélni, s nem is nehézfejú emberek, kiket erőszakkal vagy parancsoló propagandával kell érdekeikre ébreszteni. Nem, az olasz, a német, a magyar nép példája bizonyítja, hogy a nép manapság nagyon jól meg tudja ítélni, ki szerez számára emelkedést és kinek kell hálával viseltetnie életfeltételei biztosításáért. Akiről ezt felismeri, azt magától, karjának önfeledt gesztusával keblére zárja, s annak magának egy lépést sem kell tennie népe szeretetéért.

Így szeretete meg a magyarság Horthy Miklóst, — aminek emlékezetétől szolgál November Tizenhatodika.

A MAGYAR KISEBBSÉG

EGY VASKOS FÜZETNYI tartalomjegyzéket forgatok: címek, cikkek, tanulmányok, hírek száraz címei s mégis megelevenedik előttem az erdélyi magyarság életének utolsó tizenkét esztendeje. A kisebbségi elnyomás, nyomor és szenvedés tanúbizonyságainak ebben a gazdagságában elmerül minden más élet változatosságának fogalma. Szó van itt mindenről, amit egy élet nyújtani bír a maga tragikus különféleségében: a föld és faj szeretetéről, a múlt ápolásáról, a jelenért való küzdelemről; munkáról és dolgozniakarásról, a megnyugvás utáni vágyról; kapunk itt mindent: elnyomást, a faj lenézését és a nyelv kigúnyolását, a múlt ócsárlását, a jövő alálását, a munkától való megfosztást, örökös aggodalmat a máért. Csak egyet nem találunk: kishitűséget, gyávaságot, reménytelenséget nem. Hit és bizalom Erdély és a magyarság jövőjében, erő és kitartás a rettenetesen egyenlődén küzdelemben és elhagyottságban: ez sugárzik ennek a tartalomjegyzéknek lapjaira nyomott címekből, melyek összefoglalják az erdélyi „Magyar Kisebbség“ tizenkét évfolyamában megjelent cikkeket, tanúságul annak a heroikus munkának, amit szerkesztője, Jakabffy Elemér és munkatársai végeznek, több mint egy decennium óta. Ha valaki valaha Erdélyben, ők elmondhatják a nagy Wesselényi szavait: „Szenvedni megtaníthatnak, de félni nem.“

1922 NYARÁN csaknem négy esztendeje volt már román uralom alatt a magyarság. Az okkupáció szervezetlenül találta volt őket és kiüldözés, repatriálás folytán vezetőik egy részét is elvesztették; de kiirthatatlan optimizmussal várták a békeszerződést: míg az létre nem jött, Erdélyt magyar földnek s magukat magyar állampolgároknak tekintették. Törték az első évek román kegyetlenkedéseit, üldözését, elnyomását, a közéletben nem vettek részt, passzivitásban maradtak.

Megváltozott mindez, mikor a trianoni béke valósággá vált. Szervezkedni kezdtek, pártba tömörültek és résztvettek az 1922-i választásokon s azon terror és korrupció folytán teljesen elbuktak, harminchárom jelöltjük közül egy jutott a törvényhozásba. Ekkor ébredt a magyarság valódi helyzetének tudatára, hogy Romániában elnyomott, gyűlölt nép s e sorsának le kell hogy vonja konzekvenciáit. Lapjai voltak, a magyar korszak újságai megmaradták, felelevenedtek, újak is jelentkeztek, talán több mint kellett, de azokat korlátok közé szorította a cenzúra és hivatásuk iránya is meg volt szabva: a mindennap politikája mellett azonban szembemeredt egy új feladat: tisztába jönni az új magyar étellel, az új szituáció fogalmával, tartalmával, azzal, hogy az eddig uralkodó magyarság elnyomott kisebbséggé vált. Az új helyzetnek kötelezettségei voltak a múlttal és kötelezettségei a jellel szemben, ami munkát, dolgos kezét igényelt. Politikai szervezetek jöttek létre, ott volt a magyar szövetség és az abból kinőtt magyar párt, de hiányzott a kisebbség egyeteme számára kitűzendő cél, annak szellemi tartalmát és alapjait precizírozó orgánus.

1922 júliusában Jakabffy Elemér, a háború előtti magyar közéletnek ez a kiváló, mély politikai érzésű harcos tagja, aki az életből ismerte az erdélyi életet, a románt és a nemzetiségi politika mivoltát, összeállt Sulyok Istvánnal és Willer Józseffel, mindketten a régi magyar közigazgatás elsőrangú tagjai, akik éppen olyan kiváló tisztviselők voltak, mint amilyen genialitással lettek az erdélyi ügy szóvivői — és felhívást bocsátottak ki hárman az „erdélyi magyar nép“ számára szerkesztendő „nemzetpolitikai szemle“ alapításában való részvételre.

„Az erdélyi kisebbségi magyar nemzet megmaradásának és továbbfejlődésének egyetemes ügyét akarjuk szolgálni“ — írták.

„ Kisebbségi szervezkedésünk első feltétele ősi földjén élni és fejlődni akaró népünk megmaradt szellemi és gazdasági értékeinek sürgős számbavétele, rendezése és feldolgozása, az így szerzett adatok és az azokból levont tanulságok közlése ...

Össze akarnak gyűjteni minden adatot, ami a magyarság kulturális, gazdasági, társadalmi és politikai helyzetének képét nyújtja. Iskolák, közművelődési intézmények, társadalmi szervezetek számbavétele; az erdélyi népek történetének feldolgozása, a román, szász és zsidó nép törekvéseinek tanulmányozása fogja munkakörét képezni.

„Szemmel akar tartani minden ellenünk vagy érettünk szóló megnyilatkozást külföldön és belföldön; figyelemmel akarja tartani a kisebbségi kérdés elméleti és gyakorlati fejlődését s mindezek mellett feladata lesz az itt élő népek jogi, gazdasági és művelődési intézményeinek és életének, közszabadságainak állandó és szakszerű védelme.“

A gondolat testet öltött, nemsokára megjelent az első füzet; összesen nyolc, egy kötetre való az első 1922 évben. Az első szám élén Sulyok István jelölte ki a folyóirat célját és munkájának alapjait, az új transzilvanizmus körvonalait:

„A magyar nemzeti gondolat ősrégi keretei összetörték“.— írja Sulyok István —, „hordozói négyfelé szakadtak. De a nemzetekké lett népek természetrajza megváltozott: a széttépés nem jelenti a népek halálát, eltűnését, hanem anúyi új élet fakadását, amennyi a szerteszakított részek száma. .

A három magyar nemzettöredék is egészen új és nem ismert keretek között ébredt ennek a megújuló életnek a tudatára.

Ezt a fájdalomban és könnyek között világra jött erdélyi életünket kell most felnevelnünk: hiszen mindenünk, az életünk. Minden figyelmünkkel feléje kell fordulnunk, hogy megmaradásának és fejlődésének feltételeit megteremtjük.

Nemzetünknek, az erdélyi magyar nemzetnek nemzeti gondolatát kell újra kifejeznünk s elismertetésének eszközeit megtalálnunk.

Hasonló sorsra jutott többi nemzettöredékeinkkel szemben mi előnyben vagyunk: az erdélyi magyar nemzeti érzés emlékei és hagyományai még nem halványultak el egészen a lelkekben. Az újjászületés erről a történelmi alapról indulhat korszerű, teljes kifejlődés felé.“

S ezt a transzilvanizmust — minden vitatkozás ellenére — fenntartotta és fenntartja a „Magyar Kisebbség“ mind e mai napig. „Igenis.. — írta pár év múlva egy cikk — „nekünk, erdélyi magyaroknak megvolt és máig is megvan a mi sajátos erdélyi magyar jellegünk, mely, bár a Királyhágón túlról szakadtunk el, e sajátos föld hatása alatt vált olyanná... Igen, ez az erdélyi föld: s ezt nemcsak mi, erdélyi magyarok látjuk és érezzük így, így látja és érzi ezt az erdélyi román is. Ez az, amit Iorga mondott csaknem szóról-szóra nemsokára Erdély román uniója után: „Beszélhet nekem akárki: nem hiszem el én egy erdélyinek sem, ha azt mondja, hogy ő magyar, szász vagy román: erdélyiek ők mind. Századokkal ezelőtt magyarok, szászok és románok összegyülekeztek az erdélyi hegyek között s kifejlesztettek ott egy különös erdélyi szellemet, amit meg kell óvni.. ...

KEZEMBE VESZEM a folyóirat egy-egy egyszerű, fekete vászonba kötött évfolyamát és büszkeséggel nézem az írások, a cikkek tárgyának gazdag különféleségét. Csupa új világban jár az ember: az erdélyi magyar és román élet leírása; ismeretlen a román-magyar múlt története és keserűen új a mai magyar-román viszony mivolta. Szó van egy új tudományról is: a kisebbségi kérdéstről, amely olyan új, hogy alapja, a kisebbség fogalma nincs még definiálva és ismeretlen témák merülnek fel, mikor az olvasónak az esztlandi kultúraautonómiáról, a katalóniai függetlenségről vagy a flamand nemzetiségi harcokról szólnak e cikkek.

Kezembe veszem a legelső kötetet. Hosszú cikksorozatot ír belé Jakabffy Elemér a „román példáról..: hogy a románok hogyan csinálták nemzetiségi politikájukat a múltban; ír bele Sulyok István a gyulafehérvári rezolúciókról, Románia balkáni kisebbségi politikájáról; mások írnak a szász univerzitásról, Bratianuról, a kisebbségi szerződések létrejöttéről és annyi minden másról, ami teljesen ismeretlen volt akkor és ismeretlen valószínűleg a trianoni olvasóközönség előtt ma is.

S ez így folyik tizenkét év óta.

Itt van egy a legutolsó kötetek közül. Benne Mester Miklós értékes cikksorozata az 1863—64-i erdélyi országgyűlésről, román források felhasználásával; Hegedüs Nándor cikkei a jogegyenlőségről a román államban; a névváltoztatásról Romániában, a fajelemzésről, a nyelvhasználatról, a tisztviselők vizsgáiról, a székelység kultúraautonómiájáról, megannyi szomorú aktualitásról.

És minden kötetben egyformán ott van az „események.. rovata, a „dokumentumok.. s most egy-két év óta a megszaporodott irredenta és államellenes perek tömegének ismertetése, melyhez megközelítő számban sohasem fordultak elő államellenes perek a háború előtti Magyarországon.

És végül ott van egy rovat: „románok rólunk... E rovat gondosan közli a román sajtó minden magyarellenes, agresszív, kritikát kihívó közleményét, de megtalálja, keresve-keresi a tárgyilagos, objektív megnyilatkozásokat is. A folyóirat első száma jegyezte meg, hogy „mi nem tartjuk hivatásunknak, hogy az ellentéteket kiélezzük \$ munkánknak az lenne legszebb jutalma, ha annak nyomán ez a rovat egyre gazdagabb lenne a megértő közeledés mellett tanúskodó tudósításokban... Vájjon hányán olvasták el ezt akkor és hányán követik ezt ma azok közül, akik az erdélyi kérdéssel foglalkoznak trianoni Magyarország sajtójában? Irhatná-e Jakabffy Elemér, ha sokan volnának ilyenek, ma is nap-nap után a szemrehányást, mint írta ennek az évnek folyamán is, hogy „mi régen fájjaljuk, hogy magyarországi testvéreink nem sokat törődnek velünk; egy-két komoly sajtótényező kivételével a magyarországi sajtóban csak akkor olvashatunk a magunk életéről, ha annak eseményeit szenzációkkal lehet duzzasztani/. „... Mi nem elégedhetünk meg azzal, hogy a magyar testvéreink csak a szenzáció hatásával jelentkező eseményeinkről értesüljenek, de óhajtjuk, hogy helyzetünket tárgyilagos beállításban, az adatok felsorakoztatásával világítsák meg a magyar közvélemény előtt, mert csak ettől remélhetjük olyan megsegítésünket, amely nemzetközi jogba nem ütközik és amely a mi állampolgári kötelezettségeink teljesítésével is összeegyeztethető...

Lehet mindezeket a cikkeket az újság érdeklődésével, a tudásvágy kielégítésére, lehet a faj szeretet felbuzdulásával és részvételével olvasni; de mindez nem elég: aki a Magyar Kisebbség lapjait olvassa, annak nyílalják minden sornál a szívébe, tudja és értse meg, hogy azok, akik azokat írják, azok nap-nap után rettenetes bizonytalanság és nyugtalanság között élnek, azokra állandóan rámered a román csendőrszurony, azok előtt folyton kész az út a hadbíróshoz és nyitva az ajtó a börtönbe. „Ha a „nemzeti hős. kifejezésből.. — írta volt Szekfű Gyula — „a sok használat folytán nem fogyott ki a tartalom, úgy az kétségtelenül őket illeti meg, az erdélyi magyarságnak vállukon keresztet hordozó vezetőit...

„Itt mély az árok, sűrűbb a verem,
Messzebb az ég és távolabb az Isten
S ahány erdő: mind keresztfát terem/'

Írta szegény Szombati Szabó István.

HISZEM, hogy ezt megérti minden magyarországi magyar, aki a „Magyar Kisebbség.” lapjait olvassa. De hányan olvassák! Én úgy tudom, hogy a folyóiratnak huszonöt előfizetője van Magyarországon.

Debreceni beszédében Bethlen István felszólította a magyar társadalmat, hogy valamennyi rendelkezésére álló eszközzel siessen az erdélyi társadalom segítségére. Itt van egy mód rá, itt van egy eszköz.

' A „Magyar kisebbséget“ Jakabffy Elemér lelket felőrlő munkával és súlyos anyagi nehézségek mellett szerkeszti és tartja fenn. Milyen csekély áldozat volna a trianoni magyarság részéről és mekkora könnyítés odaát a nagy erdőkön túl, ha csak pár ezer ember fizetne elő reá!

Vájjon lesz-e valami visszhangja e jubiláns keserű soroknak?

SZÁSZ ZSOMBOR

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

A szerb uszítás Magyarország és a béke ellen — Gömbös Gyula varsói római és bécsi útja, az olasz-osztrák-magyar békemű — A kisantant és a Balkán-antant háborús politikája — Németország fegyverkezése és békeszükséglete — Doumergue kudarcra a francia alkotmányreformok Flandin kormánya — Rooseveltnovemberi választási győzelme, a New Deal kilátásai

HA AZ EURÓPAI politikai élet mélyére megyünk le kémlelő lélcünkkel,

azt találjuk, hogy minden csillapító működés ellenére — és meg kell állapítanunk, hogy ebből Párizs nem kevésbé veszi ki részét, mint London és Róma — rendkívül sok a felgyülemlett gyújtóanyag az európai levegőben. Egyben kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy ezt a lobbanékony portékát nem a természeti erők megakadályozhatatlan játéka halmozza fel, hanem főként emberi agy gondosan számító tervei helyezik el nem a béke érdekében, hanem a hibás status quo szolgálatában. És éppen ez a célzatosság, ez az „előre kiszámítottság“ a legaggasztóbb jelenség, amelyet mindazoknak, akiknek az emberiség állandó érdekei és civilizációnk fennmaradásának a gondolata vezet, figyelemmel kell kísérniük és kipellen-gérezniük, hogy Európa rossz szellemei és veszélytokozói, akik állandóan a „béke fenntartásának“ frázisát emlegetik, még idejében megfékezhetők legyenek.

Az az eszközeiben és hevességében példátlanul álló kampány, amit Magyarország ellen az előbb Prágából megadott jelre a szerb sajtó indított, miután a szövetséges és felbujtó sajtó visszavonult, egyike ezeknek a jelenségeknek, amelyeket a nyugati hatalmak államférfidnak és közvéleményének nem volna szabad soká túmniük, nehogy a komitácsi-gondolkodás és rendszer a fejükre nőjön. Mint legutóbb e helyen kifejtettük, a cél kettős: először figyelemelterelés más, kellemetlen jelenségekről, másodsor Magyarország izolálása, hogy egy diplomáciai vereség révén porhanyóvá és önös célok szolgálatába állíthatóvá tegyék. Hogy az első célt elérték-e, azt még nehéz lenne megállapítani. Akár a francia rendőrség szerepéről, akár Jugoszlávia belső viszonyairól van szó — ésamarseillei-i gyilkosságért nyilván ez a két tényező felel — végleges ítéletet sem a felelősségről, sem a következményekről nem lehet még alkotni. De azt már leszögezhetjük ma: Magyarország izolálása nem sikerült, mert nem sikerülhet. Bűnösségéről beszélni nevetséges, ellenállását megtörni pedig még oly brutális ember-

irtás és uszítás sem fogja. Ami Kollonicsnak, II. Józsefnek, Schwarzenbergnek vagy Bachnak nem sikerült, az — nevek fölöslegesek — a kis epigonoknak sem fog sikerülni.

A magyar miniszterelnöknek régóta előkészített és október közepére tervbevett varsói látogatása kegyeleti okokból természetesen némi halasztást szenvedett és Sándor jugoszláv király temetése után ment végbe. Tovább halasztani nem csupán a vendéglátóval szemben illetlen, hanem indokolatlan is lett volna. A látogatás a legfényesebb külsőségeknek, annak a baráti rokonszenvnek és melegségnek a jegyében folyt le, amelyet Lengyelhonban utazó minden magyar ember tapasztalhat és a természetességnek ebben a mértékében csupán ott tapasztalhat. Ha a lengyel nagyhatalom politikai helyzetét analizáljuk, nyilvánvalóan látjuk, hogy bár nem tartozik és nyilván nem is tartozhatik a revíziós hatalmak sorába, mégis, amióta Németországgal megkötötte a tíz évre szóló megneemtámadási egyezményét, sokkal szenttelenebbül, sőt egynémely irányban határozott politikai rokonszenvel is kísérhet olyan revíziós törekvéseket, amelyek megvalósulása nemcsak hogy nem veszélyeztetheti a békét és Lengyelország szilárdan kialakult nagyhatalmi pozícióját, hanem ellenkezőleg eminensen alkalmas arra, hogy a közép- és keleteurópai szerencsétlen és magában veszélycsirát rejtő helyzetet újraépítse és egy állandó, jól kiegyensúlyozott békeállapot alapjait rakja le. Mind a budapesti, mind a varsói sajtó hangsúlyozta Gömbös Gyula utazása előtt, hogy a látogatáshoz semmiféle konkrét politikai célok nem fűződnek és minden ilyirányú kombináció merő rémlátás. Aki a magyar államférfiak komoly gondolkodását és lelkiismeretességét ismeri, éppoly kevésbé kombinálhatott messzemenő célokat Pilsudski marsall, Beck külügyminiszter és Gömbös Gyula tárgyalásaiba, mint az, aki ezeknek a lengyel államférfiaknak felelősségteljes nyugalmával és fölényes okosságával tisztában van. De a varsó—budapesti intim érintkezés felvétele nemcsak szimptomatikus és megnyugtató jelenség volt uszítással és lázítással telített időpontban, hanem csirájában mindenesetre magában hordhatja egy nagyszabású és európaian konstruktív együttműködés alapvető elemeit. Hs ezért nem egyedül Magyarország, hanem az egész kontinens szempontjából élénk horderejű politikai jelenség.

A rágalommal és a legkülönbözőbb, sokszor politikailag ellentétes táborokból származó hamis, megtévesztő hírekkel telített légkörben alapvető, tisztító- és ezért építómunkát végzett a magyar miniszterelnöknek kevéssel varsói útja után tett római látogatása, melynek során, menet és jövet, alkalma volt intim megbeszéléseket folytatni Ausztria vezető államférfiaival. A levegőbe épített paktumok inflációja közepét a Mussolini politikai zsenije által teremtett sokkal szerényebb nevű és célú római jegyzőkönyvek nagyszerűen megállják helyüket, éppen mert realitáson és nem erőszakolt kombináción épültek fel. Olaszország, Ausztria és Magyarország államférfiainak állandó benső érintkezése és álláspontjuk tisztázása az aktuális problémák kapcsán egyike azoknak az elemeknek, amelyeken ma a béke nyugszik s amelyekből mindenki, aki jóhiszemű és akinek éppen nem más a célja, csak megnyugvást meríthet. Mussolini és Gömbös Gyula tanácskozása természetesen a legbarátabb kordialitással telített légkörben folyt le és mindennél világosabban cáfolta meg a különféle oldalakról terjesztett s a hiszékeny magyar közvéleményben sajnos hitelre találó híreszteléseket az olasz-magyar barátság elhidegüléséről. Igaz, ezek a kósza hírek „ignotos faliunt, notis sunt derisui“ mégis a Duce hatalmas lélektani erejű diplomáciai munkát végzett, amikor finomérzésű pszichológusként és megindítóan hű barátként már a fogadtatás külsőségeiben és végül a kiadott együttes közlemény szövegében és hangjában is kiemelte a két államférfi és

ország nézeteinek és elgondolásának teljes harmóniáját. Amilyen változatlan a két ország együttes baráti politikája, épp olyan változatlan alapokon nyugszik politikájuk a jegyzőkönyv harmadik aláírójával, Ausztriával szemben. Ennek a ténynek a kiemelését és megerősítését szolgálta a magyar miniszterelnök bécsi és semmeringi látogatása is: Bécs és Budapest közötti egyetértés nyilvánvaló bizonyítéka, melyet örvendetesen pecsételt meg az osztrák kereskedelmi miniszter budapesti látogatása és az ott létrejött osztrák-magyar kereskedelmi megállapodás is.

Róma—Bécs—Budapest: nem blokk, de több annál, egy átgondolt és komoly európai békemű és a békés munka szilárd és nyugodt alapja.

Ezzel szemben a blokkok és antantok kiegészítésére és egymás közötti összekapcsolására — lásd kisantant és Balkán-antant — irányuló törekvések nem a természetes kapcsolódás és fejlődés útjait, hanem művi bekerítési tendenciákat követnek, mondvacsinált és erőszakra felépülő hegemóniákat akarnak megörökíteni. A Balkán-antant gyengesége az, hogy Bulgária csatlakozását nem képes elérni és ezen hiába igyekszik magát túltenni Titulescu ügyeskedő frázisával: „Bulgáriát magunkhoz tartozónak tekintjük.”^c A kettőnek összekapcsolása, illetve a Balkán-antantnak a kisantant agresszív céljai szolgálatába való befogása pedig Görögország ellenállásán hiúsult meg. Athén szerint a Balkán Egyezménynek meg kell maradnia eredeti célja: a Balkán-hatalmak balkáni határainak biztosítása keretében.

ELTEKINTVE ATTÓL, hogy a balkáni gondolkodást és szenvedélyeket ismerve, Délkelet-Európa viharszeglete ma is telve van ismeretlen veszélyekkel, Nyugat-Európa államférfiak pillanatnyilag legkomolyabban a Saar-kérdés alakulása befolyásolja. A versailles-i szerződés intézkedései értelmében 1935 január 13-án népszavazásnak kell döntenie a Németbirodalom ezen ideiglenesen népszövetségi kormányzás alatt tartott részének további hovatartozása felett. A népszavazás szintén a genfi intézmény ellenőrzése és a szigorú pártatlanság biztosítása mellett arról fog dönteni, vajjon a Saar-terület visszatérjen-e Németországhoz, nem akar-e Franciaországhoz kapcsoltatni, vagy a mai népszövetségi adminisztráció alatt maradni. Megjegyzendő, hogy a franciák, akiké a saarvidéki szénbányák, jelentékeny befektetéseket eszközöltek; és hogy Németországnak meg kell egyeznie velük ezen bányák megváltásáról, melyek tulajdonjoga ma franciáké. Eltekintve ettől Franciaországot bizonyos presztízserdekek is fűzik ehhez a területhez. Mindezekből az okokból rendkívüli eszközökkel folytatott fékevesztett agitáció folyik az egész Saar-területen, hol szocialista munkásság és Németországból menekült emigráció is van. Különböznélne, hogy egy tiszta német lakosságú, gazdaságilag és földrajzilag is organikusan a Németbirodalomhoz tartozó kis országrész népének döntése a vidék hovatartozása felől kétséges lehessen. Sikerült-e, nem-e megrendíteni a Saar-lakosság német meggyőződését és hitét, ezt ma nem tudjuk megítélni; nem hisszük, hogy ilyesmi lehetséges legyen. Ezért Németország bizonyára teljes bizalommal és nyugalommal tekinthet a népszavazás eredménye elé.

Londonban, úgylátszik, attól tartottak, hogy nemzeti szocialista oldalról, melyről szívesen hisznek el kalandos terveket, a szavazás német döntésének veszélyeztetése esetén úgynevezett egyéni akciót kísérelhetnének meg. Ezért a népszövetségi Tanács egy korábbi határozata értelmében — a jelek szerint — kérdést intéztek Párizshoz, vajjon akkor vállalt obligóját, hogy a rend fenntartására csapatokat bocsásson rendelkezésre, beváltja-e? Erre Párizs, nyilván készséggel, igennel felelt, ami német részről erélyes

tiltakozást eredményezett. Ezen diplomáciai elhatározáshoz még hozzá tartozik, hogy a Tanács egy kiküldött bizottsága, illetve egy szakértő albizottsága most igyekszik a népszavazás után felmerülő pénzügyi kérdéseket az érdekeltek bevonásával tisztázni. Sajnos, a nyugati államokban nehezen ül el az aggodalom, hogy valamilyen erőszakos akció elébevéghat a szavazásnak vagy megzavarhatja kimenetelét. Ha tekintetbe vesszük, amit már fentebb hangsúlyoztunk, hogy a Saar száz százalékos német jellege kétségtelen, és hogy lehetetlennek tartjuk, hogy németeket propagandával nemzeti és hazafias meggyőződésükben meg lehessen tántorítani és végül hogy Németországnak és a német népnek mindennél és mindenkinél inkább érdeke a béke fenntartása, nem hihetjük, hogy 1935 január 13-nak ominózus dátuma tényleg oly veszélyesen alakulhasson, mint ahogy azt sok helyütt hiszik vagy hinni akarják.

MA A SAAR-KÉRDÉS — a szavazás és következményei — áll az aggodalmak homlokterében, és belejátszik a bizonytalanságba a jugoszláv-akadó a marseille-i gyilkossággal kapcsolatban, azonban mindezek mögött ott van az a mozzanat, amely ma a nemzetközi helyzet és az államférfiak elgondolásai és félelme felett uralkodik: a meggyőződés, hogy Németország rendkívül mértékben meggyorsította felfegyverzését és ezáltal rövidesen fenyegetővé válnék az európai békére. Hogy Németország felszerelésének mértéke milyen, azt kívülálló nem ítélni meg, még katonai szakértő sem. Külföldi források fantasztikus és sokszor komikusan ható számokat emlegetnek, így pl. azt állítják, hogy a Birodalomnak 4000 harci repülőgépe lenne, olyan állítás, ami máris magán viseli az éretlen kitalálás bélyegét. A nyugodtabb ítéletű szakemberek szerint ki van zárva, hogy ez a fegyverkezés fenyegető mértéket ölthetett volna, még ha valóban elfogadjuk is ténynek azt, hogy hozzáláltak a Reichswehr felszereléséhez. Arról, hogy mi vezethet valamely háború kitöréséhez, lehetetlen vitatkozni, sokszor csekély incidens is elég lehet hozzá. De minden pártatlan megfigyelő, aki Németország mai gazdasági, pénzügyi és politikai helyzetét ismeri és józanul ítéli meg, kell hogy Németország és vezetőinek szándékaiból kizárja a háborús akaratot. Németország az a nagyhatalom Európában, amelynek leginkább van szüksége, életbevágó szüksége arra, hogy egy hosszú, békés korszakot biztosítson magának. Gazdaságilag behoza-tala — nyersanyag-ellátása — a minimumra csökkent és vele együtt súlyyodt kivitele, úgyhogy kereskedelmi mérlege, mely még másfél évvel ezelőtt több mint egymilliárd márkával volt aktív, ma már a passzivitás felé hajlik. Ennek elmaradhatatlan következménye produkciójának erős hanyatlása, ami együttjár a munkanélküliség növekedésével, de az adózási képesség csökkenésével is. Ilyen körülmények között egy olyan misztikus erejű diktatúrának sikerülhet ugyan az uralmát és a belső rendet fenntartani — amit minden tisztességes és józan embernek, akinek civilizációnk fennmaradása szívéen fekszik, kívánnia kell —, de teljesen lehetetlennek látszik az, hogy akár a vezetők — legkevésbé pedig a katonai vezetők — háborúra, háborús kalandra vagy provokációra gondolhassanak. Ilyet még a sokszor oly helytelen politikai ítéletű németekről sem szabad feltételeznie senkinek, akinek nincs egyéb be nem vallható célja ezzel az inszINUÁCIÓVAL, vagy aki nem akarja Európát igenis önös és ostoba, kicsinyes érdekből beletaszítani egy olyan háborúba, amely senkinek, semilyen érdeknek sem használhat, hanem mindent, ami még megmaradt, elpusztíthat.

Hiszen a német politikának az utolsó három évben legjózanabb gestusa — a kibékülés Lengyelországgal — éppen abból a megfontolásból keletkezett, hogy a Birodalomnak békére van szüksége és nem engedheti

meg magának a luxust, hogy egy önmagában olyan veszedelmet rejtő kérdést, minő a lengyel korridornak éppen a németek által ébren tartott problémája, nyitva hagyjon. Viszont a nyolcvan vagy százmillió németiség sem egzisztenciáját, sem jövő fejlődését nem veszélyezteti, ha kiegyezik Lengyelországgal. De ha kölcsönös jóakarattal és belátással sikerülhetett ezt a kérdést megoldani, amely pedig tizennyolc hónappal ezelőtt rögtöni kitöréssel fenyegető háborús probléma volt, akkor valóban nem látunk a mai Európában egyetlen olyan kérdést sem, melyet kölcsönös jóakarattal és belátással, valóban államférfiúi horizontú és jövőbe látó ítélettel el ne lehetne békésen intézni.

Nyugtalanító és a politikai számításokat megzavaró bizonytalansági elem azonban Európában egyes nagy és kis államok tartós belpolitikai válsága vagy egyéb belső zavara. Egyrészt azért, mert ilyen fenyegető belpolitikai zavar arra vezetheti a kényelmetlen helyzetbe jutó kormányt, hogy külpolitikai akcióval álcázza azt kifelé, vagy keressen belőle menekülést. Erre eklatáns példa Jugoszlávia, amely királyának megöletése következtében kitörő belső kritikák levezetésére és fenyegető konvulziók elfüggyönözésére indította el népszövetségi akcióját, valószínűleg egyes józanabb vezetőinek belátása ellenére. Más esetekben a belpolitikai helyzet bizonytalansága az országok kormányának külpolitikai akcióját gyengíti, illetve kontinuitását megakasztja. Ez Franciaországnak, — ma katonailag, pénzügyileg és politikailag Európa legerősebb nagyhatalmának — esete. Az agg Doumergue kormányzása alatt erőt és következetességet mutatott. Hogy Európa általános és összes érdekei szempontjából a Doumergue—Barthouféle külpolitika érdessége és merevsége megint másképpen volt kártékony — azt itt nem vizsgáljuk: itt csak azt a kérdést világítjuk meg, milyen belpolitikai erők minő szerepet játszanak Franciaországban s ennek a külpolitika kontinuitására s az ország tárgyalóképeségére minő hatása van. Gaston Doumergue, Dél-Franciaország Gastounet-je, akinél népszerűbb államférfi ma sincs Franciaországban, mint tisztességes ember és feltétlen hazafi, jó francia, most kísérelte meg azt, amivel a kormányzását februárban kellett volna kezdenie: megtámadni a parlament privilégiumait. Amikor a február 6-i vérengzések után az egész ország közvéleménye egyhangú undorral fordult el a kamarától és a radikális szocialista párttól, és igen erős ellenézés volt keletkezőben a szabadkőművesség ellen, akkor a megijedt kamarával és szenátussal mindent el lehetett volna fogadtatni. A szenátus megadta volna az alkotmányszerű hozzájárulást a feloszlatáshoz, az ország pedig a felhatalmazást a nagyszabású alkotmányreformhoz: a kamara költségvetési jogainak megnyirbálásához, a kormány kizárólagos budgetáris kezdeményezési joga törvénybeiktatásához, az elnök feloszlatási jogának minden akadálytól mentes gyakorlásához, a hivatalnoki státus rendezéséhez, azaz sztrájkjoga eltörléséhez. Azonban Doumergue öreg ember: nem látta át elég gyorsan a helyzetet — ezt ma keserűen be is vallotta —, komoly munkával előbb a pénzügyeket akarta rendbehozni, az országban a rendet és nyugalmat helyreállítani és aztán szépen sorjában előkészíteni, átgondolni és megszavaztatni az akkor szükségesnek látszó alkotmányreformot, ötvenévi politikai pályafutás után, amely alatt a kamara intrika-területének alapos ismeretével kellett bírnia, Doumergue mégis olyan naiv maradt, hogy elhithette vagy remélte: az ő óriási tekintélye, amely őt páter patriae-ként a veszély órájában a kormányzásba szinte belekényszerítette, a takarítási munka után is elég lesz arra, hogy a nagy operációt elvégezze. Itt tévedett: a radikális-szocialisták közben lerázták magukról a vádakot és a szabadkőműves szervezetekkel szövetkezve, ismét megszervezték az országot. Ezzel a szervezettel s a szintén veszélyeztetett

szocialistákkal és kommunistákkal a hátuk mögött ismét úgy érzik, hogy a hatalom a kezükben van s a papíron baloldali többségű kamarát nem adják oda egy mégis bizonytalan, sőt bizonyosan rossz kimenetelű választási kísérletnek. Így Gaston Doumergue-t — a tiszta szándékú hazafit, aki egyedül az ország érdekét nézte — megbuktatták a radikálisok, ez a századvégén modernnek ható s ma elavult doktrínákat és egyéni kicsinyes érdekeket védő és takaró párt — azok, akik tíz hónap előtt kérve-kérték: jöjjön és mentse meg a hazát, azaz valójában: őket.

Doumergue alkotmányreformjának, melyet alaposan átgondolt és mérlegelt, alaptételei a fent felsorolt rendelkezések voltak. A köztársaság elnökének a kormány előterjesztésére gyakorlandó feltétlen feloszlatási joga ellen már a radikális párt nantes-i kongresszusa erősén tiltakozott, ebben diktatórikus törekvést látva. Amivel szemben Doumergue helyesen mutatott rá arra, hogy egy diktátornak nincs szüksége az alkotmány valamely paragrafusára, ha valamit meg akar csinálni, ha egy kényelmetlen parlamentet szerte akar kergetni. Ellenkezőleg: a feloszlatási jog könnyebb kezelése biztonsági szelep a diktatúrás törekvések ellen. De a radikális pártnak már az egész tisztasági szellem nem tetszett, amelyben az egyéni és pártviszálelések ellenében Doumergue reformprogramját keresztül akarta vinni. A nantes-i kongresszus ugyan még elasztikus határozatot hozott, bizonyos tárgyalási lehetőségeket hagyva minisztereinek, de már nyilvánvaló volt, hogy Doumergue sorsa meg van pecsételve, hacsak nem teszi túl magát a kamara és szenátus többségének akaratán. De ehhez fiatalabb s valóban diktátori akaratú ember kellett volna, nem a csupán kötelességet teljesítő és becsvágyak kielégítése helyett tournefeuille-i magánya után vágyó Gastounet. Alkotmányreformjának a Versailles-be összehívandó nemzetgyűlés — szenátus és kamara együttes ülése — előtt történendő letárgyalásához néhány nyugodt hónapra lett volna szüksége. Hogy ezt lehetővé tegye — a parlament az 1935. évi költségvetéshez még nem kezdett hozzá —, háromhónapi provizóriumot akart a most folyó költségvetés keretében magának megszavaztatni. Amikor ezt a radikális miniszterek Herriot vezetése alatt megtagadták, Doumergue pillanatnyi megfontolás nélkül lemondott és sorsára hagyta a parlamentet és Franciaországot.

A válságot igen gyorsan megoldották a viszonylag fiatal és rendkívül tehetséges, nagy gazdasági és pénzügyi tudású Pierre- Etienne Flandin kormányalakításával. Ennek a diszkreditált parlamentnek sietnie kellett a hely betöltésével: azt kellett mutatnia, hogy az ország kormányzása, Doumergue távozása ellenére, biztos és nyugodt kezekben van. A Flandin-kormány, melynek összetétele nagyjában azonos a Doumergue-ével, bemutatkozásakor — az alkotmányreformra már célzás sem történt — szokatlanul erős többséggel kapott bizalmat. Amennyiben egyáltalán lehet a francia kamarában prognózist felállítani, élete valószínűleg biztosítva van a saarvidéki népszavazás utánig. A parlament a kormányt munkája alapján óhajta megítélni és így előlegezi a bizalmat. Flandin pedig letárgyalatja a költségvetést és ezen túl semmi kockázatos vállalkozásba nem bocsátkozik.

A nagy válság, amit Franciaországban a rendszer válságának tartanak, ezzel csak elodázódott. A jobboldali alakulatok, a fiatalok szervezetei, melyekben a Chambre des Députés elleni gyűléslet baljóslatúan lángol, nem nyugszanak bele a megoldásba. A pillanatnyi helyzet viszont nem alkalmas semmiféle megmozdulásra. Várni kell egyrészt, hogy a külpolitikai válság elmúljen, másrészt hogy a radikális párt kormányzása újabb támadási felületet nyújtson. De mindenki lábhoz tett fegyverrel vár.

Külpolitikában a Flandin-kormány elvben követi és továbbfüzi elődjének vonalát; hiszen már a külügyminiszter személyének, Laval-nak,

azonossága is garantálja ezt. De metódusában a Flandin—Laval összetétel valószínűleg még rugalmasabb, bár nem kevésbé erélyes és határozott, sok tekintetben pedig megértőbb lesz még a Doumergue—Laval összetételnél is. Flandin beutazta Közép-Európát, ismeri a problémákat úgy politikai, mint gazdasági vonatkozásaikban. Cikkeiben fejtette ki azt a nézetét, hogy a békeszerződéseket rosszaknak tartja és átszervezés szükségét látja. Balgaság volna azt hinni, mintha ez a meggyőződése a gyakorlati politikában hamarosan érvényesülne, a francia politikát elveinek kérelhetetlen logikája és ma változhatatlan szövetségi rendszere olyan cölöpökhöz láncolja, amelyeken egyes vezető államférfiak józanabb meggyőződése nemcsak nem képes, de saját érdekében sem akar keresztültömi. De alkalmazásában ez a politika ilyen vezetés mellett más arcot ölthet, mint amilyennel Európa felé fordult a Doumergue—Barthou-rezsim alatt. Kétségtelenül a legnagyobb buzgalommal fogják az olasz-francia megegyezés politikáját folytatni. Hogy lesz-e a franciákban elég nagyvonalúság ahhoz, hogy az afrikai kérdésben kielégítsék az olaszokat, akik látszatengedményekkel nem fognak megelégedni, az más kérdés. Az előzmények és az ilyen kérdésekben döntő súlyú francia bürokrácia ismerete nem jogosítja fel Itáliát vérmes reményekre. De az sincs kizárva, hogy magasabbrendű jövőbeli érdekek helyes felismerése rávezetheti a szűkmarkú franciákat a számukra politikailag helyes útra. A tengeri leszerelés kérdésében a megegyezés, mely inkább formula mint lényeg, már sokkal könnyebb lehet. Marad a legkényesebb pont az adriai és a középeurópai kérdés. Ebben a megegyezés nyilván attól függ, sikerül-e Franciaországnak makrancos jugoszláv szövetségesét meggyőzni arról, hogy saját érdekét is a francia szövetség fenntartásában és ezzel kapcsolatban osztrák politikája támogatásában és az Olaszországgal való megegyezésben lássa inkább, mint a német—jugoszláv szövetségi érdekkör fokozatos kiépítésében. Mi magyarok, ismerve Mussolini elgondolását és jellemét, és Olaszország politikájának szilárd vonalát, a legnagyobb nyugalommal várhatjuk ezeknek a megbeszéléseknek eredményét. Sikerük — egyben Olaszország békepolitikájának sikere — egész Európának sikert jelentene, tehát nekünk is csak előnyöket nyújthatna.

AMÍG EURÓPÁT belső zavarai dúlják, az Amerikai Egyesült Államok hosszú évek után — 1929 óta — először mutatnak egységesebb és nyugodtabb, magabizóbb képet. Az Unió népe szinte teljesen elfordult a külső problémáktól s a választási urnákhoz lépve, döntött gazdasági és szociális politikájának irányáról, a hatalmat teljesen Roosevelt elnök kezeibe téve le. Persze ez csak megszorítással értendő: az 1934 novemberi ügynevezett középídő — mid-term — választás (az elnök kormányzási idejének közel fele múlt el 1933 március óta s az ilyen választás szokott a legkritikusabb lenni) a képviselőházat egészen, a szenátust egyharmadában volt hivatva megújítani. A hatalom tehát győzelem esetén — és hasonló győzelemre még nem volt precedens az Unió történetében — a demokrata párt kongresszusi exponensei kezébe kerül, akik azt persze az elnök ellen, az elnök akarata „felett” is gyakorolhatják. De a siker nem a demokrata párté, a siker teljesen Franklin D. Roosevelté: nem látszanék tehát tanácsosnak a törvényhozás tagjai számára, hogy szembeszálljanak annak az embernek az akaratával, akinek a politikájával az Egyesült Államok szavazóinak kétharmadrésze azonosította magát.

A republikánus párt megsemmisítő veresége — a párt jelöltjeinek egy része csak azért jutott be a két Ház egyikébe, vagy itt-ott, pl. Kaliforniában a kormányzói székbe, mert republikánus létükre Roosevelttel mellé

álltak és az ő programját tették magukévá — csak az egyik oldala a képeknek. A nép elfordult a Wallstreet diktatúrájától, nem hiszi, hogy csak a művi prosperitásban és a kíméletlen vagyonharácsolásban van az ország jóléte és jövője. De éppígy elfordult az antikapitalista radikalizmustól, a kommunista elveket vagy kollektivistá vagyonpusztító adópolitikát hirdetőktől. Franklin D. Roosevelttel sikere annyit jelent, hogy ő középen áll: jó őt támogatni, mert megmenti a magántőkét ama hivatás számára, mely még ma is rá vár, anélkül hogy öncéllá válva, a társadalom megbontásának akaratlan eszközévé legyen. De támogatni kell őt, mert ő az első elnök, aki a munkás és a munkanélküli anyagi és társadalmi jogait is észrevette és őszintén — nemcsak a magánjótékonyok útján — szolgálni akarja. A New Deal — az Új Rendszer — még egyelőre kísérlet, sőt kísérletezés — mi is lehetne egyéb tizennyolc havi fennállás után? De sikereket ért el, jóhiszeműségében és gondosságában nem lehet kételkedni és, ami a fő, kérlelhetetlenül irtja a visszaéléseket. Megszülte az Egyesült Államokban lehetetlennek látszót: az állameszmét. Létrehozta vagy hozza a központi kormányzást és átviszi a köztudatba a *salus rei publicae*-t, amelyet pedig az egyéni vagy veszélyes csoportérdek helyettesített a tekintélytelen állam és joggal lenézett adminisztrációja helyett. A bootleggerek, a gangsterek, az ipari trösztök és a korrupt adminisztratív gépezet helyett az USA eszméjének és akaratának kell uralkodnia. Ennek a Roosevelttel által felállított posztulátumnak győzelmét jelzi a novemberi választási siker. Ismét európai gondolatok jutnak diadalra odaát az ottani talajhoz és lélekhez alkalmazkodva. Ezt az amerikaiak nem tudják és ha tudnák, letagadnák. De az egyensúlyában saját fiai nyughatatlansága és dementiája által megzavart ősi földrésznek maradjon meg az a megnyugtató érzése, hogy az Újvilágba küldött fiai, ha öntudatlanul is, az ő eszméit viszik, terjesztik és rájuk alapítják belső rendjüket, nyugalmaikat, jólétüket. Ha nem akar elpusztulni az öreg földrész, talán még ő is tanulhat — a fiaitól.

OTTLIK GYÖRGY

GAZDASÁGI SZEMLE

A világválság enyhülése főként Angliában — Imrédy szeptemberi jelentése, Tyler októberi adatait, a külkereskedelmi mérleg, az egyes államokba való szállításaink.

AZ ELMÚLT NYÁRI HÓNAPOK sem a világ, sem hazánk gazdasági helyzetében döntő változást nem hoztak. Nem sorolhatjuk ide a búzatermelés körében beállott igen jelentős fordulatot sem, mert az elmúlt év világszerte rossz termése és a világkészletnek ezzel kapcsolatosan rég nem látott alacsony szintre történt süllyedése az árakat lényegesen emelte ugyan, de még magának a búzafrontnak is csak időleges enyhülését jelenti, nemhogy a mezőgazdasági termelés egyetemének talpraállítását lett volna képes előidézni. A búzához hasonló áruhiány volt tapasztalható a gyapjú- és bortermelés körében is az év folyamán és az árak itt is emelkedtek, de mindez az áruhiány csak akkor volna biztató, ha a fogyasztás emelkedésében, nem pedig a rossz termésben találná meg magyarázatát. Erről pedig, bár szórványosan és kis mértékben megállapítható volt, olyan általános keretben és jelentős mértékben, ami fordulatot ígérhetne a válság

szempontjából, egyelőre sajnos még beszélni sem lehet. Mert ez volna a válság archimedesi pontja, vásárlóképessé tenni a fogyasztót, hogy több szükséglete kielégítésére legyen képes és ne legyen kénytelen annyi minden igényének kielégítéséről lemondani.

Ahol szembetűnő a javulás és igazi „prosperity“ kezd kibontakozni, Angliában, olyan úton érték el ezt az eredményt, amelyet mi sajnos nem követhetünk. A Szigetország függetleníteni tudta magát a nagy világtól és a birodalom gazdasági újjáalakításának két év előtt lerakott alapjain ma már élénk termelés és kereskedelem fejlődött ki és eleven gazdasági élet lüktet. Tudjuk, hogy Anglia hagyományos szabadkereskedelmi politikájával szakítva, 1932-ben a védvámrendszerre tért át és ugyanakkor az ottawai konferencián kölcsönös kedvezményekkel gazdaságilag magához fűzte politikailag lassanként teljesen függetlenné vált domíniumait. Ezek a háború alatt elszakítottatván az anyaországtól, más, szomszédos kapcsolatokat kényszerültek keresni gazdasági forgalmuk számára, úgy hogy pl. Kanada áruforgalma az Egyesült Államok felé sokkal jelentősebb volt már, mint Angliával szemben. Az ottawai egyezmény bevált és két év alatt Dél-Afrikának, Újzélandnak, Ausztráliának és Kanadának Angliával lebonyolított kereskedelmi forgalma 30—60%-kal emelkedett, míg Angliának az európai kontinens államai felé irányuló gazdasági kapcsolatai nagy mértékben meglazultak, úgyhogy a kereskedelmi forgalom volumene pl. Francia- és Oroszország, valamint Anglia között ugyanezen idő alatt a felére csökkent. Ahogy a XIX. század harmincas éveiben az élet olcsóbbátétele érdekében eltörölték az angolok a búzavámokat és áttértek a szabadkereskedelem politikájára, a munkanélküliség és annak katasztrofális állampénzügyi hatása ellen védekezve egy évszázaddal később — és ismét sikerrel — az ellenkező végletbe csaptak át.

Sikerrel, mert Angliának ma már nincsenek válság gondjai. Az államháztartás tavalyi éve már, a deficités költségvetés dacára, felesleggel zárult és ugyanígy feleslegre számítanak az idén is, holott a folyó év költségvetése a tavalyinál hatmillió fonttal nagyobb hiányt irányoz elő. Világosan mutatja ez azt, amit itthon is már annyira szeretnénk látni, hogy az üzleti forgalom élénkülése milyen kedvező hatással van az állami bevételekre és hogy ez a kedvező fordulat miképpen erősíti önmagát a költségvetési keret hatmilliószoros bővítésének lehetővé válása útján. Ez a hatmilliószoros kiadás-többlet ismét termékenyítőleg hat a fogyasztóképesség növelése folytán a termelésre és így tovább, — ott tehát pontosan az ellenkező folyamat játszódik le, mint nálunk a válság kitörése óta. Knickerbocker legújabb könyvében olvastam egy igen tanulságos példát az angol fogyasztóképesség szempontjából. Egy üzlet kirakatában grape fruitot látott s a java gyümölcsnek 1.80, a selejtesebb minőségnek pedig 1.50 dollárnak megfelelő összeg volt az ára. (Nálunk a gyümölcs 1.50—1.80 pengős ára mellett luxuscikknek számít, Bécsben 60 garasba kerül darabja.) Megfigyelte, hogy már délelőtt 10 óráig az 1.80 dolláros minőség mindennap elfogyott és azután már csak az 1.50 dollárost kínálhatta a kereskedő, mint ugyan gyengébb minőségű, de legalább olcsó gyümölcsöt. Ez a példa ugyan nem általános értékű, mert az alsóbb néprétegre nem vonható le belőle következtetés, de viszont még mindig elég széles réteget érint, lévén a grape fruit Angliában a közép- és magasabb osztályok mindennapi eledele.

Domíniumain kívüli kereskedelmi forgalma tekintetében Angliát állandó jellegű szerződések csupán a skandináv országokhoz és egyes balti államokhoz fűzik, tej-, tojás-, zöldség-, sajt-, vaj- és baconszükségletének, valamint Argentínához hússzükségletének biztosítása érdekében, a többi kontinentális állammal való kereskedelmi kapcsolata tekintetében viszont

teljesen a szabad kéz politikáját követi. Szemellátható tehát az a törekvése az angol gazdasági politikának, hogy áruforgalmát oly körre korlátozza, illetve szükségletei tekintetében legalább túlnyomórészt olyan piacokkal tartson fenn kapcsolatot, amelyek az angol valutapolitikát nem befolyásolják.

Jó üzletet ad hoc kötnek más állammal is, de ráutalva csak olyan piacokra akarnak lenni, ahol valutájukat nem fenyegeti veszedelem. Ezt olymódon érték el, hogy a dominiumok piacait Ottawában biztosították maguknak, a már említett északi államok nagy része pedig az ú. n. sterling-unió formájában egy valutapolitikai antantot képez Angliával. Az angol termelés elsősorban az otthoni piac ellátását tűzte maga elé célul a szerződő államok piaci mellett, ahelyett hogy az egész világnak dolgozna és így nagyobb függetlenséget és több biztosságot szerzett magának. Autarkia ez, de oly széles körre szabva, hogy a terület nagysága kiküszöböli a velejáró hátrányokat. Hogy az elgondolás helyes volt, azt látjuk az eredményből, Angliában ma bőven van pénz mindenre, és minden huszadik emberre jut egy automobil.

A másik gazdasági világgócpon, az Egyesült Államok helyzetét sokkal nehezebb volna áttekinteni. Rooseveltt kormányzásának még gazdasági eseménytörténetét is nehéz összefoglalni, nemhogy a helyzet kritikáját vagy prognózisát adni merném. Három érdekes momentumot akarok csupán említeni, amelyek hatásukban az egész világot érinthetik és pedig a kormány pár hét előtti vallomását az elzárkózó védvamos politika sikeretelenségéről, Rooseveltt ezt követőleg aratott óriási választási győzelmét, amely után a szenátus kétharmados többségének birtokában a hadiadósságok elengedését is elhatározhatja és az amerikai tőkekiviteli tilalom feloldását, ami talán hozzá fog járulni a tőkeszegény világrészek termelésének felélénküléséhez. Kétségtelen, hogy a nagy kísérletező módszert változtat, de a kísérlet nem csupán a termelés és értékesítés talpraállítását célozza, hanem a termelési rendszert magát ostromolja. Ugyanolyan evolúció van folyamatban Amerikában, mint Német- vagy Olaszországban és ezek ha más-más úton és eszközökkel is lényegében ugyanazt keresik, a kapitalista termelési rendszer és az azzal összenőtt társadalmi berendezkedés romjain a kollektizmus felé haladva akarják a mai életnek és az adott körülményeknek megfelelő új világot kiépíteni. Olaszország már messzire haladt ebben az újjáépítésben, nagyban és egészben ismerjük az elgondolást, de ki merne ilyen rövid idő után bírálatot mondani róla. Németországban politikai és gazdasági okok mellett az is hátráltatja a reformok teljes kifejtését, hogy a párt a legfőbb elvi kérdésekben nem egységes és így előbb az egyik áramlatnak felül kell kerekednie a másikon, mielőtt elhatározó lépések tanúi lehetünk. Az Egyesült Államok nagy reformátorával még odaát is kevesen vannak tisztában; a bankok, mint ismeretes, minden eszközzel küzdöttek ellene megválasztásakor, de ő is nagy erővel fordult a bankok ellen kormányralépése után és minden eszközt jónak tartott arra, hogy a mobil nagytőke ellenállását megtörje. Mégis beszéltem olyan newyorki bankárral, aki vakbuzgó hittel és csodálattal emlegette Roosevelttet és terveit, mintahogy legfeljebb németeket hallottam Hitlerről beszélni. Mint már többször kifejtettem e hasábon, nem tudom elfogadni mind e törekvések közös kiindulópontját, hogy a válság a tőkés gazdasági rend csődjét mutatja és így a helyzet csak a rendszer kicserélése útján orvosolható, legalább is nem áll ez hazánk és Közép-Európa gazdálkodásának fejlettségi fokánál. De az Amerikában szabadjára engedett elemek játékából mi is sokat tanulhatunk, éppúgy mint ha éber figyelemmel kísérjük az olasz átalakulás gazdasági hatásait.

IMRÉDY PÉNZÜGYMINISZTER szeptember havi jelentéséből az ország pénzügyi helyzetére vonatkozólag eléggé megnyugtató adatok derülnek ki. A szeptember havában befolyt egyenes adók összege ugyan 8%-kal alatta maradt az elmúlt év azonos hónapja alatt ugyanezen címen befolyt adóknak, de a költségvetési év első negyedének adatait összehasonlítva, ez a csökkenés nem mutatkozik. A forgalmi és fogyasztási adók, valamint a vámjövédék bevételei azonban már úgy szeptemberben, mint az első három hónap alatt is meghaladták az előző év azonos időszakainak eredményeit, már pedig éppen ez a három bevételi forrás az, amely a gazdasági helyzet megítélésénél elsősorban figyelembe vehető, mert idegen hatásoktól menten közvetlenül kapcsolódik a gazdasági forgalomhoz. E három bevételi forrás szeptemberi eredménye kb. 16%-kal, első három hónapi eredménye pedig kb. 10%-kal haladja meg az elmúlt év adatait, úgyhogy ezekből a forgalom némi emelkedésére egészen tárgyilagos következtetés vonható le. Hogy a dohányjövédék bevételei mindkét számítási mód szerint mögötte maradnak az elmúlt év eseményeinek, az nyilván annak tudható be, hogy a gazdasági forgalom emelkedése még nem jelentkezett a dohányosok körében többletbevétel formájában és így ezen a ponton az olcsóbb dohánytermékek felé való orientálódásnak a válság által előidézett folyamata még nem állott meg. Már kevésbé öröndetes adat, amely bizonyos fokig ellentétben is áll a fentiekkel, a postakincstár és az államvasút bevétele, amelyek közül az előbbi szeptember hónapot tekintve 3%-kal, az első három hónapot vizsgálva pedig 5%-kal marad el a tavalyi bevételek mögött, míg az államvasutaknál a csökkenés már 6.5, illetve 5%-ot tesz ki. Ha az utóbbi tételt közelebről vizsgáljuk meg, az eredmény még kedvezőtlenebb 1934 szeptemberben, ugyanis az 1933. év ugyanezen időszakához viszonyítva a Máv utaskilométerteljesítménye 167,314.138-ról 197,021.670-re emelkedett, az árutonna kilométerteljesítmény viszont 202,518.189-ről 182,739.779-re csökkent. Eszerint az áruszállítási forgalom csökkenése szeptemberben az egy év előtti adathoz viszonyítva majdnem 10%-ot tett ki, amit csupán az értéktelenebb és közgazdasági szempontból jelentőség nélküli személyforgalomnak nyilván különleges okok folytán beállott (filléres gyorsok, nemzeti munkahét) emelkedése kendőz el bizonyos fokig. A MAV forgalmi adataihoz hasonlóan kedvezőtlen tünet a gazdasági forgalom alakulása szempontjából az, hogy a magyar széntermelés és fogyasztás 17 havi szakadatlan emelkedés után szeptember hónapban 7'3%-kal alatta maradt a múlt évi szeptemberi eredménynek és csupán 12'6%-kal haladta meg az előző hónap eredményét, holott az előző években a szeptemberi széntermelési és fogyasztási adatok az augusztusiakhoz képest 25—30%-os emelkedést szoktak volt felmutatni. A szénbányászatot általában kulcsipamak tekintjük, mert saját termelési és értékesítési adatai eléggé pontosan jelzik az ipar helyzetének változásait, hiszen a hajtóerőt tekintve, akár szén- vagy generátortüzelés útján, akár vásárolt elektromosáramból állítja azt elő, közvetve vagy közvetlenül úgyszólván minden ipari vállalat a szénbányák adófizetője. Eppen ezért némi biztonsággal vonható következtetés a szénfogyasztásból az iparvállalatok foglalkoztatottságára. A szénkivitel csökkent tavalyhoz képest kb. 7%-kal, a szénbehozatal viszont emelkedett 40%-kal, a kokszoehozatal pedig 44%-kal, de a két cikk behozatali többletének összege a folyó év első kilenc hónapjának szénfogyasztásához viszonyítva mindössze 2.1%-ot, tehát elenyésző kicsiny, elhanyagolható hányadot tesz ki. Ha a fogyasztókat tekintjük, azt látjuk, hogy a vas-, gép-, vegyi- és cukoripar szénfogyasztása emelkedett, míg a többi csökkent és az oroszlánrész az évek óta fejlődő textilipar csökkent termelésére esik, amely többek között elsősorban a hosszú ideig tartott meleg

időjárást sínyli. Az ipari termelésnek a szénfogyasztás alapján megállapítható csökkenése azonban nem olyan mértékű, hogy aggodalomra adhatna okot és talán a következő hónapokban részben ki fog egyenlítődni.

Az államkincstár pénztári helyzete — bár ez a költségvetési év elején nem szokott mérvadó lenni — kedvező, mert a szeptember havi bevételek 17 millióval meghaladták a kiadásokat, tehát a pénztári tartalék ennyivei nőtt. Ezzel szemben az október végén megjelent Tyler-féle jelentésnek az adóhátralékok összegére vonatkozó adatai meglepő és kedvezőtlen képet festenek. Eszerint az 1934 augusztus i-én fennállott hátralék 309.5 millió pengőt tett ki, míg 1933 augusztus 1-én 310.1 milliót tartott nyilván a kincstár. Tehát az állam adóhátralékköveteléséből egy év alatt mindössze 0.6 millió, tehát csak 0.2% folyt be, dacára a nyújtott fizetési kedvezményeknek és a mezőgazdaság körében felszínre került magasabb áraknak, valamint a — valljuk be, elég szigorú — adóbehajtásnak. Arra mutat ez a kedvezőtlen eredmény, hogy a folyó adók megfizetése már magában is a termelés csúcsterhelését képezi, amivel különben egyébként is tisztában voltunk, de ezenkívül azt is jelenti, hogy a folyó adók megfizetését is csak a már említett magasabb mezőgazdasági árak tették lehetővé. Az állam gazdálkodásának egyensúlya tehát úgyszólván tökéletesen a magángazdaság termelési és értékesítési viszonyainak függvényévé vált.

A folyó év első kilenc hónapjának külkereskedelmi mérlege egyaránt tartalmaz kedvező és kedvezőtlen következtetésre szolgáló adatokat és továbbra is kiviteli többlettel zárul, bár ennek összege az elmúlt év ugyanazon időszakának 45.9 millió pengős aktív egyenlegével szemben 29.5 millióra, tehát 35.75%-kal csökkent. Az egyenleg csökkenésével szemben a forgalmi adatok úgy a kivitel, mint a behozatal oldalán, mégpedig 5.5%-kal, illetve 14.1%-kal emelkedtek, a kivitel emelkedése tehát elmaradt a behozatalé mögött. A behozatal emelkedése nem volna egészségtelen, ha tisztán a fogyasztás és illetve a vásárlóerő emelkedésére volna visszavezethető, attól tartok azonban, hogy emellett más okok is közrejátszottak, úgyhogy ez az eredmény nem üdvözölhető fenntartás nélkül.

Ha a részleteket országok szerint vizsgáljuk, azt találjuk, hogy aktív egyenleg mutatkozik javunkra Ausztria, Németország, Svájc, Anglia, Palesztina és Franciaországgal szemben, míg passzív mérleg mutatkozik az Egyesült Államok, Románia, Olaszország, Jugoszlávia és Csehországgal fennálló kapcsolatunkban. A vizsgálat során sok meglepetés ér bennünket, így elsősorban Ausztriánál, amely megőrizte ugyan vezetőhelyét, de az aktív egyenleg a tavalyi 30.9 millió pengőről 12.4 millió pengőre, tehát csaknem 60%-kal csökkent. A második meglepő tény, hogy a második helyet Ausztria után Németország foglalja el 11.8 millió kiviteli többlettel, holott — mint ezt annyiszor panaszoltam — a múltban Németország ridegen elzárkózott a magyar export elől és még tavaly is 15.6 millió pengőt tett ki kilenc hónap alatt ebben a viszonylatban évek óta egyaránt passzív egyenlegünk. Amíg Magyarország aranyban fizette behozatali többletének egyenlegét, mi szorgalmasan vásároltunk német árut dacára annak, hogy Németország élelmiszerbehozatalának csak jelentéktelen töredékét vette nálunk, úgyhogy behozatalunk többlete kb. 5 év alatt elérte a 100 millió pengőt. Most, hogy tőlünk aranyfizetésre úgysem számíthatnak, de arra viszont önmaguk sem képesek és éppen ezért nyersanyagot más piacokon már alig kapnak, a magyar piac felé fordult a németek érdeklődése és amikor a mi érdekeinket már alig szolgálja, de az övének megfelelő, befagyott pengőkért és alig értékesíthető márkákért exportálják a magyar termékeket, így engedjük, hogy a németek kedvezményesen felvásárolják a magyar gyapjúkészletet, oly mértékben, hogy — amint azt már egy ízben felhoz-

tam — a magyar posztógyárak szükséglete jórészt fedezetlen maradt és most a németek helyett mi törhetjük a fejünket azon, hogy a szükségessé vált behozatalt honnan és miképpen fedezzük.

A harmadik meglepetést Olaszország okozza, amely Németországgal helyet cserélt, mert az eddig állandóan aktív egyenleggel szemben a passzív egyenleggel bíró államok közé, még pedig 6.5 milliós egyenleggel mindjárt a harmadik helyre került. Feltehető, hogy itt a bajt a klíring-szerződés hibája mellett a folyó évben felemelt olasz állatvámok okozták. Mindenesetre érdekes, hogy külkereskedelmi mérlegünk kellemetlen meglepetései éppen három velünk baráti viszonyban lévő ország részéről értek bennünket, amelyek közül kettő gazdasági kapcsolatait a római egyezményben szorosabbra fűzte velünk.

Romániával szemben kereskedelmi forgalmunk úgyszólván állandóan passzív volt, mert az eredeti 1 : 1 arányt megállapító szerződés nem volt betartható. Azóta a román kormány az exportot több ízben megszorította, így főleg Manolescu Strunga jelenlegi kereskedelmi miniszter, aki a kiviteli engedélyeket az érték 40%-ának megfelelő valuta beszolgáltatásához kötötte, aminek következtében csak 60% lett volna árubehozattal kompenzálható. Ezt a rendeletet csakhamar vissza kellett vonni, mert általános felzúdulás követte és most országoként állapították meg a kivitel ellenében megengedett árukompensáció és a valutában fizetendő vételár arányát. Kereskedelmi kapcsolatunk azonban továbbra is nagy nehézségekbe fog ütközni, mert Románia mint mezőgazdasági termékeink piaca nem jöhet szóba, ipari exportunk pedig, talán részben bizalomhiány folytán is, nem eléggé iparkodott tért foglalni, viszont az ásványolaj és fábehozatal jelentős passzív tételt képviselnek. Ennek kiegyenlítése Románia erőteljes iparosodása következtében a jövőben még egyre nehezebb lesz.

Csehországgal szemben külkereskedelmi, mérlegünk 2'6 milliós passzív egyenleggel zárul és minden animozitás nélkül megállapítható, hogy ezen a ponton csaknem annyi türelmet tanúsítottunk, mint Németország irányában. 1930-ban Csehország még Németország mellett a második legnagyobb szállítója volt Magyarországnak és 173 milliós behozatali összeggel csak kétmillióval maradt el Németország mögött, míg Ausztria ebben az időben 95 milliós behozatalával a harmadik helyre szorult. Ezzel szemben mi 153 millió értékű árut vittünk ki Csehországba, tehát passzív egyenlegünk 20 millióra rúgott. 1930 december 15-én Csehország felbontotta a kereskedelmi szerződést, aminek következtében az áruforgalom a következő évben 49 millió értékű behozatalra és 24 millió értékű kivitelre zsugorodott össze és a forgalom csökkenése azóta folyton tart, úgyhogy a folyó év első kilenc hónapjában behozatalunk már csak 17.2 milliót, kivitelünk pedig 14.6 milliót tett ki. Retorzióképpen tavaly az anatóliai szénmedencéből próbáltunk szenet szerezni, de ennek kompenzációja nehéznek ígérkezvén, az idén kötött német-magyar kereskedelmi szerződés keretében biztosítottuk újabban magas kalóriájú szénszükségletünket. Ennek hatása alatt a csehek újból tárgyalásra jelentkeztek és egy alárendeltebb jelentőségű keretmegállapodás jött létre közöttünk, amely azonban semmiképpen nincs arányban a két ország természetes gazdasági egymásrautaltságával.

A kereskedelmi mérleg adatainak nyersanyag- és készáru szerinti vizsgálata kedvezőbb képet mutat, mert a nyersanyag arányszáma a behozatal terén 41.73%-ról 42.65%-ra emelkedett, míg a kiviteli oldalon 65.18%-ról 60.78%-ra csökkent, ezzel szemben a készáruk arányszáma a behozatalnál 29.08%-ról 27.28%-ra csökkent, a kivitelben pedig 27.19%-ról 30.52%-ra emelkedett. Ez a feldolgozóipar fokozott tevékenységét mutatja, tehát kedvező irányú fejlődést, vagy talán helyesebben eltolódást jelent. Áruk szerint

tagolva a mérleget, azt látjuk, hogy a fabehozatal 18.2 millióról 29.5 millióra emelkedett. Nem valószínű, hogy ez egészséges tünet lenne, mert alig hihető, hogy a szükséglet ebben az arányban emelkedett volna, hiszen ennek az építkezések fellendülése lett volna előfeltétele, arról pedig — főleg ebben a mértékben — nem beszélhetünk; inkább feltehető, hogy a terménykivitel csereárújaként a szükségletet meghaladó mennyiségű faanyag jött be az országba. Azonban a behozatali oldalon az emelkedés úgyszólván az összes jelentősebb áruknál feltalálható, ami mégis csak a fogyasztás és vásárlóerő növekedésére mutat. A kivitel oldalán, ha a mennyiség emelkedett is, az érték sokhelyütt csökkent. A legnagyobb hiány mutatkozott az állatkivitelnél, amelynek értéke a tavalyi 40.2 millió pengőről 29.3 millióra, tehát 27%-kal csökkent és nyilván egyik oka — mint már említettem — az olasz-magyar áruforgalom kedvező Jen egyenlegének. Nagyban csökkent a tengeri- és árpakivitelünk, előbbi 12.8 millióról 2 millióra és utóbbi 57 millióról 1.3 millióra, viszont kb. a kétszeresére emelkedett toll- és zsírkivitelünk, nyilván a németek fokozott vásárlása következtében.

Kétségtelen, hogy az osztrák-magyar forgalom akadozása, amelynek során az 1: 1.5 eredeti arányszám 1: 1-re csökkent, továbbá az olasz viszonylatban beállott változás okozta a kiviteli többlet jelentős csökkenését, amelyek közül az első kiküszöbölését célozta a legutóbb lezajlott osztrák-magyar tárgyalás. De kétségtelenül kedvezőtlen hatással volt kivitelünkre az is, hogy az államközi tárgyalások eredményeiről az exportcégek nem mindig szerezhettek kellő időben részletes tájékozódást, pedig nem elegendő, ha a kormány a szerződést megkötö, sok múlik a kereskedő ügyességén is, hogy az áru tényleg el is adassék és bizony sokszor vannak az exportőrök találgatásra utalva. Ugyanígy kedvezőtlen hatással van az is, hogy utóbbi időben több mélyreható változás állott be nálunk is az export engedélyezése terén. Így megszorították előbb az ú. n. fináncpengő elleni kivitel, utóbb pedig az ú. n. árupengő elleni kivitelre került a sor és általában a kompenzációs kedvezmények kimondhatatlanul bonyodalmas rendszere lép előtérbe. Ezenfelül néha meglepetésszerű intézkedések is érik az exportcégeket, mint pl. hogy a Németországba szabályszerűen eladott kb. 300 vágón babból utólagos döntés folytán csak 160 vagon enged a Külkereskedelmi Hivatal kiszállítani, sőt ezenfelül az áru minősítését is utólag lefokozzák, amiáltal a kiviteli kedvezmény mértéke csökken. Ugyanígy váratlanul betiltották az ugyancsak szabályszerűen eladott 150 vágón fehér napraforgómag kivitelét Németországba, nyilván mindkettőt azért, mert a kivitel fellendülése folytán márkakövetelésünk összege nagyon felduzzadt. Az intézkedés mindkét esetben helyes lett volna, ha kellő időben történik, így azonban a jóhiszemű kereskedőket elég nehéz helyzetbe hozta. Reméljük, hogy a Külkereskedelmi Hivatal és Kompenzációs Iroda átszervezésének befejeztével ezek a visszás helyzetek kiküszöbölhetők lesznek és a legális kereskedelem erről az oldalról a jövőben hathatós támogatásra fog találni és pontos tájékoztatást fog nyerni, ami a versenyképességhez elengedhetetlenül szükséges.